

ISSN 2545 – 4439

ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Vol. 34. 6.
Scientific Papers

HUMANITIES

KIJ

Vol. 34

No. 6

pp.1587 - 1815

Skopje, 2019

KNOWLEDGE – International Journal

Vol.34.6

September, 2019

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

**SCIENTIFIC PAPERS
VOL. 34.6**

*Promoted in Kavala, Greece
2019*

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 34.6

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Ljubomir Kekenovski PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Zivota Radosavljević PhD, Laste Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Predrag Trajković PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Nedžad Korajlić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 34.6

ISSN 1857-923X (for e-version)

ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (Macedonia)

Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)

Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)

Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)

Members:

- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolverhampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aziz Pollozhani PhD, Rector, University Mother Teresa, Skopje (Macedonia)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Daniela Todorova PhD, Rector of “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)

-
- Prof. Fadil Millaku, PhD, Rector, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
 - Prof. Fatos Ukaj, University “Hasan Prishtina”, Prishtina (Kosovo)
 - Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
 - Prof. Halit Shabani, PhD, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
 - Prof. Halima Sofradzija, PhD, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
 - Prof. Haris Halilovic, Faculty of criminology and security, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
 - Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
 - Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
 - Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
 - Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
 - Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (Macedonia)
 - Prof. Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
 - Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
 - Prof. Ivo Zupanovic, PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
 - Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
 - Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
 - Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
 - Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
 - Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
 - Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
 - Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
 - Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
 - Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
 - Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
 - Prof. Kiril Lisichkov, Faculty of Technology and Metallurgy, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Larisa Velic, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Zenica (Bosnia and Herzegovina)
 - Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Lazar Stosic, PhD, Association for development of science, engineering and education, Vranje (Serbia)
 - Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
 - Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
 - Prof. Ljubomir Kekenovski PhD, Faculty of Economics, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)

-
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
 - Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
 - Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
 - Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
 - Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
 - Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
 - Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
 - Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
 - Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
 - Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
 - Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
 - Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
 - Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
 - Prof. Nedžad Korajlic PhD, Dean, Faculty of criminal justice and security, University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
 - Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
 - Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
 - Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
 - Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
 - Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
 - Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)

- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski, Rector, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Trayan Popkochev PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Todor Krystevich, Vice Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorcka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkov, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

REVIEW PROCEDURE AND REVIEW BOARD

Each paper is reviewed by the editor and, if it is judged suitable for this publication, it is then sent to two referees for double blind peer review.

The editorial review board is consisted of 45 members, full professors in the fields 1) Natural and mathematical sciences, 2) Technical and technological sciences, 3) Medical sciences and Health, 4) Biotechnical sciences, 5) Social sciences, and 6) Humanities from all the Balkan countries and the region.

CONTENTS

(CYBER) PUNK'S NOT DEAD – RICHARD MORGAN'S <i>ALTERED CARBON</i>	1603
Ana Kečan	1603
MODERNISM IN <i>MRS.DALLOWAY</i>	1609
Fatbardha Doko	1609
Hyreme Gurra	1609
Lirije Ameti	1609
THE DISCUSSION – AN INTERACTIVE LESSON IN LANGUAGE LEARNING	1615
Margarita Dimitrova	1615
A REFERENCE BOOK ON THE ASPECT OF BULGARIAN VERBS	1621
Antoaneta Pavlova	1621
FUNCTIONS OF THE PRAGMATIC MARKER <i>LIKE</i> IN ENGLISH AND HOW MACEDONIAN LEARNERS VIEW IT	1627
Marija Kusevska	1627
Biljana Ivanovska	1627
LANGUAGE TEACHING AT THE MEDICAL UNIVERSITY AND INSTRUMENTS FOR ACHIEVING EFFECTIVENESS.....	1633
Zlatina Zheleva	1633
Slavka Hristozova.....	1633
Rumyana Stoyanova	1633
THE ROLE OF SEMIOLOGY IN PUBLIC RELATIONS	1641
Sena Arif – Sheshum	1641
Kristina Nikolovska	1641
Dzunka Doncheva.....	1641
TYPES OF EXPLICIT AND IMPLICIT GRAMMAR INSTRUCTION	1645
Vesna Koceva	1645
THE ROLE OF THE INTERACTIVE LESSON WITH INTERDISCIPLINARY ASPECTS IN LITERATURE TRAINING.....	1651
Vasil Dimitrov	1651
THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE RIDDLES IN EDUCATION IN TERMS OF LANGUAGE AND THOUGHTS	1659
Ümit Süleymani	1659
Mahmut Çelik.....	1659
NARRATIVE TEXTS IN THE TEACHING BULGARIAN TO FOREIGN STUDENTS AS A POSSIBILITY TO DEVELOP THE INTERCULTURAL AWARENESS AND COMPETENCE.....	1665
Mariya Genova	1665
Lidiya Kavrakova	1665
LEARNING THE PALKEN LANGUAGE AS AN OFFICIAL DIALECT OF THE BANATIAN BULGARIANS.....	1671
Penka Valcheva	1671
VULGARITY AND BEAUTY IN THE EXPRESSION OF FEMALE SEXUALITY IN LITERATURE AT DIFFERENT TIMES.....	1677
Evgeniy Kadiyski	1677
Zlatka Taneva	1677
WORD AND IMAGE.....	1683
Rumyana Lebedova	1683
ART AS A FACTOR IN THE PREVENTION OF AGGRESSION IN SCHOOL – THEORITICAL AND PRACTICAL ASPECTS	1689
Penka Marcheva	1689

MUSICAL MEANS OF EXPRESSION TAUGHT VIA AN ELECTRONIC TEXTBOOK FOR FOURTH GRADE OF THE GENERAL EDUCATION SCHOOL	1697
Krasimira Georgieva Fileva – Ruseva	1697
MUSICAL LITERACY, AN ESSENTIAL COMPONENT OF CHILDREN'S MUSICAL DEVELOPMENT	1703
Iliana Chervenakova	1703
THE UNIVERSAL LANGUAGE OF MUSIC - A PATH TO CREATIVITY IN SELF-AWARENESS	1711
Smilena Smilkova.....	1711
THE WORKING-BEE NON-MEASURED SONG IN THE PIRIN FOLKLORE REGION – ESSENCE, FORMAL AND STRUCTURAL SPECIFICS	1717
Magdalena Filatova	1717
DIFFERENCES IN THE STRUCTURE OF COGNITIVE ABILITIES BETWEEN FEMALE AND MALE STUDENTS OF THE HIGH SCHOOL IN ARILJE.....	1723
Ranko Davidović	1723
A PROJECTIVE METHODOLOGY FOR THE DIAGNOSIS OF CHILDREN'S CONCEPTS ABOUT THE INFLUENCE OF THE ANTHROPOGENIC FACTOR ON THE STATE OF THE ENVIRONMENT (AS THE HABITAT OF ALL LIVING CREATURES)	1727
Victoria Veleva.....	1727
SOCIOLOGY OF COMMUNICATIONS BETWEEN PESIMISM AND MODERNIZATION	1733
Abdulnaser Sinani.....	1733
Faton Murseli.....	1733
REPORT BETWEEN SOCIAL ETHICS AND PERSONAL MORALS IN OUR DAYS	1737
Rita Loloçi	1737
Orneda Gega Hoxha	1737
CAREER DEVELOPMENT EXPECTATIONS OF YOUNG PEOPLE	1743
Snezhana Ilieva.....	1743
Valeria Vitanova.....	1743
THE ALBANIAN EVANGELICAL CHURCH – A POWERFUL SYMBOL OF RESISTANCE IN THE TRANSMISSION OF KNOWLEDGE	1749
Fabiola Kadi	1749
Helona Pani	1749
CHARACTERISTICS OF THE NATURAL MOVEMENT OF THE POPULATION IN REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA, 2018	1755
Mireme Rushiti	1755
Fauzi Skenderi	1755
Resul Hamiti	1755
PRODUCT QUALITY ANALYSIS AND CONTROL	1761
Sladzana Nedeljkovic	1761
Nikola Kostic	1761
Ljiljana Dzordzevic	1761
CORRECT BODY POSTURE AND REMEDIATION OF A BAD BODY POSTURE AT PRESCHOOL AGE CHILDREN	1767
Miloš Nikolić.....	1767
ESSENCE AND ALPHABETICS OF ADVERTISING OF MEDICINAL PRODUCTS	1775
Dimitriya Zhelyazkova	1775
Margarita Dimitrova	1775

VAULT - „HANDSPRING FWD ON – TUKED SALTO FWD OFF“ - TRAINING IN THE STAGE OF SPORT IMPROVEMENT (AGE 10-11).....	1779
Neli Tankusheva.....	1779
Nikolina M. Tankusheva	1779
RESEARCH ON THE KNOWLEDGE OF TERMINOLOGY AND ETIQUETTE IN JUDO OF CHILDREN FROM 7 TO 10 YEARS OF AGE	1787
Anzhelina Yaneva.....	1787
Valeria Lukanova	1787
SUCCESSFUL PERFORMANCE OF BASKETBALL TEAMS DEPENDING ON PERCEPTION OF COACH LEADERSHIP QUALITIES	1795
Vasileva Polina.....	1795
Iren Peltekova	1795
STRUCTURE OF MOTOR OPPORTUNITIES OF BASKETBALL STUDENTS - WITH DIFFERENT BASKETBALL EXPERIENCE	1801
Larisa Kasabova	1801
SPECIAL FEATURES IN DEVELOPMENT OF SPEED-POWER QUALITY AT THE MODERN EDUCATIONAL-TRAINING SYSTEM OF 15 - YEARS-OLD FOOTBALL PLAYERS	1807
Kamen Simeonov	1807
AEROBIC AND CARDIAC PERFORMANCE OF ELITE WEIGHT LIFTERS AND SOCCER PLAYERS.....	1811
Penka Angelova.....	1811
Kostadin Kanalev	1811
Nikolay Boyadjiev.....	1811

TYPES OF EXPLICIT AND IMPLICIT GRAMMAR INSTRUCTION

Vesna KocevaFaculty of Philology, University Goce Delchev – Shtip, vesna.koceva@ugd.edu.mk

Abstract: This paper briefly presents a theoretical research conducted by revising an extensive relevant literature on this problematic, by separating, in our opinion, the most important definitions connected with explicit and implicit grammar instruction. The introduction gives a brief explanation of the difference between the implicit and explicit knowledge and learning. The paper further establishes the main differences between the implicit and explicit instruction by citing the positions of Ellis, Housen and Pierrard. A distinction is made between the indirect assistance or intervention i.e. indirect instruction which, in essence, is implicit as well as some implicit instruction. The paper continues with a discussion of Batstone's stance, who believes that the explicit and implicit instructions can only be defined in relation with the teacher or the creator of the teaching material, while the implicit and explicit learning refer to the student and there is no necessary relation between the two pairs of terms. The paper briefly mentions the claims of Norris and Ortega, Doughty and Robinson. The discussion continues with explanation of the types of explicit and implicit instruction, defining the terms reactive, proactive, direct, indirect, deductive, inductive, intensive and extensive grammar instruction. In the end, the paper briefly summarises the main definitions regarding explicit and implicit grammar instruction.

Keywords: explicit instruction, acquisition, foreign language, implicit instruction, grammar.

ВИДОВИ ЕКСПЛИЦИТНА И ИМПЛИЦИТНА НАСТАВА ПО ГРАМАТИКА**Весна Коцева**Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, vesna.koceva@ugd.edu.mk

Резиме: Во овој труд накратко е претставено теориското истражување коешто е спроведено преку консултирање на обемна релевантна литература поврзана со оваа проблематика, преку издвојување на, според нас, најзначајните дефиниции во врска со експлицитната и имплицитната настава по граматика.

Во воведот накратко се посветува внимание на објаснувањето на разликата меѓу имплицитното и експлицитното знаење и учење. Во продолжение на трудот се утврдуваат главните разлики меѓу имплицитната и експлицитната настава преку цитирање на ставовите на Елис, Хоусен и Пјерад. Се прави дистинкција помеѓу индиректното помагање или интервенција т.е. индиректната настава која по природа е имплицитна, како и директната имплицитна настава. Во продолжение се разгледува ставот на Батстон којшто смета дека експлицитната и имплицитната настава може да се дефинираат само во однос на наставникот или на креаторот на наставниот материјал, додека имплицитното и експлицитното учење се однесуваат на ученикот и не постои неопходна врска меѓу двата пара на термини. Накратко се наведуваат и мислењата на Норис и Ортега, Даути и Робинсон. Потоа се преминува кон објаснување на видовите експлицитна и имплицитна настава и подетално се дефинираат термините реактивна, проактивна, директна, индиректна, дедуктивна, индуктивна, интензивната и екстензивната настава по граматика. Во завршетокот на трудот накратко се сумираат најзначајните дефиниции во врска со експлицитната и имплицитната настава по граматика.

Клучни зборови: експлицитна настава, усвојување, странски јазик, имплицитна настава, граматика.

1. ВОВЕД

Една од најчестите дилеми во методиката на наставата по странски јазик, според Де Кејзер, е дали граматиката треба да се предава на експлицитен или на имплицитен начин и дали возрасните можат да научат еден јазик преку примена на истите имплицитни механизми кои ги користи детето за да го научи мајчиниот јазик (DeKeyser, 2003).

Човекот го користи имплицитното знаење несвесно и не може да го објасни, односно станува збор за знаење што го поседуваме без да знаеме дека го имаме, додека експлицитното знаење е знаење коешто знаеме дека го знаеме (Dienes & Perner, 1999; цитирано според: Williams, 2009: 321) и свесни сме дека го применуваме. Имплицитното знаење може да биде применливо без да бидеме свесни дека ова знаење било усвоено или дека во моментот влијае врз изразувањето (Cleeremans, Destrebecqz & Boyer, 1998: 406).

Елис го објаснува експлицитното учење како свесно учење, односно ученикот се фокусира на одредени структури, поставува и проверува хипотези во потрага по одредена структура, додека имплицитното учење го објаснува како усвојување на знаење за структурата преку процес кој се случува природно и без свесни операции. Под имплицитно се подразбира интуитивно знаење на граматиката благодарение на што изворниот говорител, но и ученикот, автоматски и несвесно го употребува точниот облик. Експлицитното знаење е свесно, декларативно, може да се изрази со зборови и да се научи, а вообичаено се користи кога учениците ќе најдат на некаков проблем, кога создаваат свои искази или кога ја проверуваат нивната точност (Ellis, N., 1994: 1).

Покрај дистинкцијата имплицитно/експлицитно учење, важно е да се прави разлика и меѓу индуктивното и дедуктивното учење. Според Де Кејзер, учењето е дедуктивно и експлицитно кога во наставата се објаснуваат правилата, додека кога се охрабруваат учениците сами да го најдат правилото, преку учење на примерите дадени во текстот, во тој случај учењето е индуктивно и експлицитно. Учењето е имплицитно кога во наставата нема објаснување на правилото и кога не се бара од учениците да се концентрираат и сами да го најдат правилото. На пример, децата ги усвојуваат јазичните компетенции на мајчиниот јазик без да размислуваат за структурата и тоа учење е индуктивно и имплицитно. Комбинацијата од дедуктивно и имплицитно учење не е толку честа, но како пример може да се смета поимот поставување на параметри (анг. parameter setting) во универзалната граматика, т.е. се претпоставува дека учениците извлекуваат неколку карактеристики од јазикот што го учат преку поставување на параметри без да бидат свесни за тоа (DeKeyser, 2003: 314-315).

2. ЕКСПЛИЦИТНА И ИМПЛИЦИТНА НАСТАВА

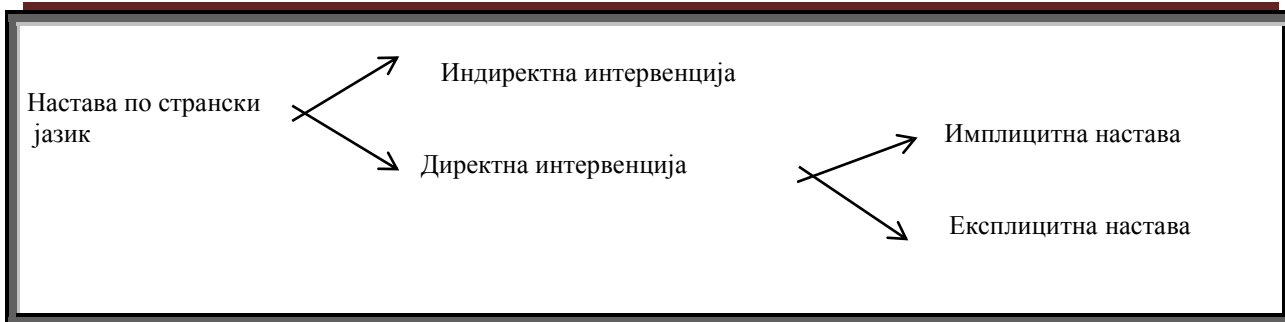
Елис ја дефинира наставата како обид да се интервенира директно или индиректно во развојот на меѓујазикот на ученикот (Ellis, R., 2009: 16).

Индиректното помагање или интервенција се базира врз наставна програма со вежби и има за цел да се создадат услови во кои додека учат како да комуницираат на странскиот јазик, учениците ќе учат емпириски, додека наставата како директно помагање се посветува на прашањето: „Што е она што учениците би требало да го научат?“ (Ellis, R., 2005).

Индиректната настава има за цел да создаде услови во кои учениците сами ќе ги увидат правилата, без свесна намера, односно на учениците им се нудат специфични примери со правила (анг. pattern) и тие се фокусираат на содржината на пораката, т.е. на значењето и без да посветуваат внимание на правилото, односно во отсуство на свесна намера да научат, тие го постигнуваат резултатот, односно сами го утврдуваат правилото. Значи, индиректната настава по природа е имплицитна, но може да се испланира и директна имплицитна настава. На пример, се утврдува една специфична граматичка структура, но таа „се маскира“ во рамките на инпутот на таков начин што учениците нема да бидат свесни за постоењето на целната структура. Значи, овој тип на имплицитна настава подразбира создавање на амбиент за учење кој е „збогатен“ со целната структура без да се насочува вниманието на учениците кон неа. Утврдено е дека овој тип на настава се применува во истражувањата кои имаат за цел да го проучуваат имплицитното учење (Ellis, R., 2009: 17).

Експлицитната настава подразбира поучување на некое правило за време на процесот на учење (DeKeyser, 1995: 381), односно учениците се поттикнуваат да ја развијат метајазичната свесност за правилото. Тоа може да се постигне на дедуктивен начин, кога на учениците им се нуди опис на правилото, или на индуктивен начин, кога на учениците им се помага сами да го откријат правилото од понудените информации. Поради тоа, експлицитната настава подразбира неопходна директна интервенција (Ellis, R., 2009: 17).

Врската помеѓу директното/индиректното помагање или интервенција и имплицитната/ експлицитната настава по J2 е прикажана на следната слика.

Слика 1: Видови настава по странски јазик (Ellis, R., 2009: 17)

Хоусен и Пјерад ги утврдуваат главните разлики во имплицитната и експлицитната настава. Имено, тие тврдат дека имплицитната настава го привлекува вниманието на ученикот на целната форма и се одвива спонтано преку активности кои се насочени кон комуникацијата, додека експлицитната настава е претходно планирана и утврдена и го насочува вниманието на ученикот кон целната форма. Имплицитната настава не е наметлива и има минимално прекинување при пренесувањето на значењето, додека експлицитната е наметлива и има прекинување на комуникацијата при пренесувањето на значењето. Во имплицитната настава не се користи метајазикот, се презентираат целните структури во контекст и се охрабрува слободната употреба на целната форма, додека во експлицитната настава се користи метајазичната терминологија (на пример, објаснување на правилото), целните структури се презентираат изолирано и има контролирана употреба на целната форма (Housen & Pierrard, 2006: 10; цитирано според: Ellis, R., 2009: 18). Макаро и Мастерман велат дека ако основна цел на часот (или барем на дел од часот) е објаснување на морфосинтаксичките правила и начините на кои тие функционираат, со посебен осврт на метајазичната терминологија и обезбедување на примери од тие правила во јазичен, но не и задолжително во функционален контекст, тогаш станува збор за експлицитна настава по граматика (Macaro & Masterman, 2006: 298).

Треба да се напомене дека експлицитната и имплицитната настава може да се дефинираат само во однос на наставникот или на креаторот на наставниот материјал, додека имплицитното и експлицитното учење се однесуваат на ученикот и не постои неопходна врска меѓу двата пара на термини (Batstone, 2002). На пример, наставникот може да му обезбеди на ученикот експлицитно објаснување на некоја целна структура на J2, но под претпоставка дека ученикот не е мотивиран да внимава на објаснувањето од страна на наставникот, ученикот може да усвои имплицитно и инцидентно извесен број на лексички и граматички поими кои се јавуваат во објаснувањето. Со други зборови, она што го кажува наставникот може да претставува „инпут“, а не „информација“ за ученикот. Во овој случај експлицитната настава води кон имплицитно учење како резултат на инцидентното забележување во илустрираните примери. Исто така, во случај на директна интервенција во имплицитната настава, учениците може да увидат која е целта на наставата и да настојуваат да ја сфатат експлицитно. Ова значи дека имплицитната настава не резултира секогаш со имплицитно учење и дека експлицитната настава не води секогаш до експлицитно учење. Треба да се напомене и тоа дека целта на експлицитната настава не е само да развие експлицитно знаење, туку, исто така, и имплицитно знаење (Ellis, R., 2009: 18).

Многу лингвисти различно ги објаснуваат имплицитната и експлицитната настава.

Норис и Ортега (Norris & Ortega, 2000) спроведуваат метаанализа на студии во кои биле истражувани ефектите од експлицитната и имплицитната настава. Тие ги класифицираат како имплицитни истражувања оние кај коишто наставата се состои од инпут збогатен со целната структура, а од учениците се бара да го процесираат тој инпут или, пак, наставата е фокусирана на изложување на ученикот на реченици кои ја содржат целната структура, а негова задача е да ги запомни тие реченици. Кај студиите кои се класифицирани како експлицитна настава, некои од применетите методи се состојат само во метајазични објаснувања, додека други, пак, исто така вклучуваат и вежби за продукција (Ellis, R., 2009: 19).

Во своето истражување Даути наместо за експлицитна/имплицитна настава зборува за „настава која е фокусирана на правилото“ и „настава која е фокусирана на значењето“. Наставата која е фокусирана на значењето се состои во давање помош во вид на лексичко и семантичко парафразирање на речениците и примена на техники за разјаснување на речениците (на пример, засилување на инпутот, англ. input enhancement), додека наставата која се фокусира на правилото се состои во давање инструкции во вид на

експлицитни објаснувања на правилото и манипулирање на реченицата со прикривање (анг. onscreen sentence manipulation) (Doughty, 1991; цитирано според: Ellis, R., 2009: 19).

Експлицитната и имплицитната настава Робинсон (Robinson, 1996) ја толкува различно од Даути. Имено, тој зборува за четири типа на настава, односно услови во кои се спроведува наставата. Во првиот тип на настава, т.н. имплицитен услов (анг. implicit condition), се бара од учениците да запомнат реченици кои ја содржат целната структура. Во вториот тип на настава, т.н. инцидентен услов (анг. incidental condition), учениците се изложуваат на реченици кои ја содржат целната структура и кои се имплементирани во вежби кои се фокусирани на значењето. Во третиот тип на настава, т.н. потрага по правилото (анг. rule-search condition), се бара од учениците да го идентификуваат правилото, а во четвртиот тип на настава, т.н. давање инструкции (анг. instructed condition), се нудат писмени објаснувања на правилото. Првиот и вториот тип се сметаат за имплицитна настава од проактивен тип, а третиот и четвртиот тип се сметаат за експлицитна настава и тоа третиот тип за директна експлицитна, а четвртиот за индиректна експлицитна настава (Ellis, R., 2009: 19).

3. ВИДОВИ ЕКСПЛИЦИТНА И ИМПЛИЦИТНА НАСТАВА

Според Елис, имплицитната и експлицитната настава може да бидат проактивни и реактивни (Ellis, R., 2005, 2009).

Имплицитната настава е реактивна кога вниманието е насочено кон јазичната форма, природно, независно од начинот на презентирање на вежбите, додека ако вежбите се креирани на начин на којшто се нагласува употребата на целната структура и изведувањето на вежбата, природно, создава можности за увежбување на целната структура, тогаш зборуваме за проактивна имплицитна настава.

Експлицитната настава е реактивна кога наставникот дава експлицитна или метајазична коригирана повратна информација на грешките кои ги прави ученикот, додека ја употребува целната структура. Проактивна експлицитна настава имаме кога наставникот нуди метајазично објаснување на целното правило пред практичните активности или, поточно, во тој случај имаме директна проактивна настава, а индиректна проактивна настава имаме кога наставникот ги поттикнува учениците сами да го откријат правилото од понудените информации (Ellis, R., 2009: 17).

Проактивната настава подразбира активности кои се преземаат со цел да се спречи појавата на грешки, додека во реактивната настава се третира грешката којашто настанала. Проактивната и реактивната настава може да бидат дедуктивни и индуктивни.

Дедуктивната проактивна настава се состои од метајазични објаснувања кои вообичаено подразбираат објаснувања со илустрирани примери за дадената јазична појава. Овој облик на настава наметнува, како услов, познавање барем на основните поими на метајазикот, како што се именки, глаголско време, пасив итн. Објаснувањата на наставникот може да се однесуваат на самиот облик на целната структура, но и на нејзиното значење и на употребата. Како недостатоци на дедуктивниот пристап се наведува незаинтересираноста која се јавува кај некои ученици поради непознавање на метајазикот, особено кај помалите, намалувањето или отсуството на интеракција кај учениците, како и заблудата дека учењето на странскиот јазик се сведува на помнење на правила. Од друга страна, предноста на дедуктивниот пристап се состои во тоа што објаснувањето кога е кратко, јасно и целесобразно, го штеди времето во училиницата и останува повеќе време за увежбување, а исто така ја уважува когнитивната зрелост и интелектуалниот напор на ученикот кој самиот тежнее да дојде до слично објаснување и истовремено ги задоволува очекувањата на учениците за учењето во училиница, особено на оние кои имаат аналитички начин на учење (Thornbury, 1999: 30).

Индуктивната проактивна настава се состои од вежби кои имаат за цел да придонесат да се роди кај ученикот свест за дадената појава. Тоа може да се постигне така што на ученикот ќе му биде понуден во изобилство разновиден и илустриран јазичен материјал којшто го содржи дадениот облик и од којшто ученикот може сам да заклучи како тој облик се однесува, што значи, кога се појавува итн. До заклучокот може да дојде преку учење со откривање (анг. discovery learning), односно преку анализа на јазичните податоци, преку следење на целниот облик, со поставување на хипотези за граматичкото правило и за неговата натамошна употреба. И кога е индуктивна и кога е дедуктивна, експлицитната настава го насочува ученикот да посвети внимание на целниот граматички облик и да го разбере (Thornbury, 1999: 52).

Дедуктивната реактивна настава по граматика подразбира експлицитно коригирање на грешките на ученикот со преформулирање на исказот или по пат на метајазични објаснувања (преку коментари, соопштенија или потпирања за целниот облик). Во двата случаи на ученикот му се дава знак дека во неговиот исказ има грешки и се приложува правилно формулираниот исказ. Кога е индуктивна, реактивната

интервенција на наставникот може да се состои во повторување на исказот кој ја содржи грешката со интонациско нагласување на грешката или со преформулирање на исказот. Во оваа активност важно е ученикот да покаже дека корекцијата на наставникот ја примил како знаење и потоа сам да ја отстрани грешката. Негативната страна на дедуктивната реактивна настава е тоа што се нарушува или целосно се прекинува текот на комуникацијата (Sheen & Ellis, 2011).

Според Елис, за едноставните правила подобро е да се поучуваат дедуктивно, додека кај посложените правила подобри резултати дава индуктивниот пристап (Ellis, R., 2006: 98). Тој забележува дека учениците кои имаат талент за граматичка анализа покажуваат подобар успех со индуктивна настава, додека на учениците кои не се толку вешти во граматичката анализа, повеќе им одговара дедуктивниот пристап. Елис ја поддржува идејата дека во наставата по граматика треба да се применува и експлицитниот и имплицитниот пристап (Ellis, R., 2006).

Исто така и Нунан смета дека треба да се воспостави рамнотежа меѓу експлицитните вежби и активностите кои му овозможуваат на ученикот да ја истражува примената на граматиката, бидејќи индуктивното учење и истражувањето на граматиката во контекст води кон постигнување на подобри резултати (Nunan, 1998).

Елис зборува и за дистинкцијата меѓу интензивната и екстензивната настава по граматика. Екстензивното поучување на граматиката се однесува на настава во која се презентираат повеќе различни граматички структури во краток период, на пример во еден час, на тој начин што на секоја структура ѝ се посветува по малку внимание на секој час. Не им се посветува воопшто внимание на оние структури кои учениците нема да ги користат. Интензивната настава по граматика подразбира презентирање на една граматичка структура или споредба на две спротивставени структури (на пример, глаголските времиња *Passato prossimo* и *Imperfetto* во италијанскиот јазик) во текот на еден или повеќе часови (Ellis, R., 2006: 93).

Спада и Лајтбоу (Spada & Lightbown, 1999) истакнуваат дека интензивната настава по граматика им помага на учениците да напредуваат и да ја усвојат целната структура дури и кога тие не се подготвени, односно дури и кога не се почитува редоследот на усвојување. Интензивната настава им помага на учениците да ги користат структурите кои делумно ги имаат усвоено (White, Spada, Lightbown, & Ranta, 1991).

4. ЗАКЛУЧОК

Имајќи ги предвид погореспонатите ставови, можеме да ги констатираме различните објаснувања коишто ги даваат лингвистите во врска со имплицитната и експлицитната настава. Студиите покажуваат дека доминира ставот дека експлицитната настава подразбира поучување на некое правило за време на процесот на учење, односно давање инструкции во вид на експлицитни објаснувања на правилото, со цел учениците да ја развијат метајазичната свесност за правилото. Додека, пак, имплицитната настава го привлекува вниманието на ученикот на целната форма и се одвива спонтано преку активности кои се насочени кон комуникацијата, односно наставата се состои од инпут збогатен со целната структура, а од учениците се бара да го процесираат тој инпут или, пак, наставата е фокусирана на изложување на ученикот на реченици кои ја содржат целната структура, а негова задача е да ги запомни тие реченици. Имплицитната и експлицитната настава може да бидат проактивни и реактивни. Проактивната настава подразбира активности кои се преземаат со цел да се спречи појавата на грешки, додека во реактивната настава се третира грешката којашто настанала. Проактивната и реактивната настава може да бидат дедуктивни и индуктивни.

ЛИТЕРАТУРА

- Batstone, R. (2002). Contexts of engagement: A discourse perspective on 'intake' and 'pushed output'. *System*, 30, 1-14.
- Cleeremans, A., Destrebecqz, A., & Boyer, M. (1998). Implicit learning: news from the front. *Trends in Cognitive Sciences*, 2(10), 406-416.
- DeKeyser, R. M. (1995). Learning second language grammar rules: An experiment with a miniature linguistic system. *Studies in Second Language Acquisition*, 17, 379-410.
- DeKeyser, R. M. (2003). Implicit and explicit learning. In C. J. Doughty & M. H. Long (Eds.), *The handbook of second language acquisition*. Oxford: Blackwell, 313-348.
- Dienes, Z., & Perner, J. (1999). A theory of implicit and explicit knowledge. *Behavioural and Brain Sciences*, 22, 735-808.
- Doughty, C. (1991). Second language instruction does make a difference: Evidence from an empirical study on SL relativization. *Studies in Second Language Acquisition*, 13, 431-469.
- Ellis, N. C. (1994). *Implicit and explicit language learning*. London: Academic.

-
- Ellis, R. (2005). Measuring implicit and explicit knowledge of a second language: A psychometric Study. *Studies in Second Language Acquisition*, 27, 141-172.
- Ellis, R. (2006). Current issues in the teaching of grammar: An SLA perspective. *TESOL Quarterly*, 40(1), 83-107.
- Ellis, R. (2009). Implicit and explicit learning, knowledge and instruction. In Ellis, R., Loewen, S., Elder, C., Erlam, R., Philp, J., & Reinders, H. (Eds.), *Implicit and explicit knowledge in second language learning, testing and teaching*. Bristol/Buffalo, NY/Toronto: Multilingual Matters, 3-25.
- Housen, A., & Pierrard, M. (2006). Investigating instructed second language acquisition. In Housen, A., & Pierrard, M. (Eds.). *Investigations in instructed second language acquisition*. Berlin: Mouten de Gruyter, 1-27.
- Macaro, E., & Masterman, L. (2006). Does intensive grammar instruction make all the difference. *Language Teaching Research*, 10(3), 297-327.
- Norris, J. M., & Ortega, L. (2000). Effectiveness of L2 instruction: A research synthesis and quantitative meta-analysis. *Language Learning*, 50(3), 417-528.
- Nunan, D. (1998). Teaching grammar in context. *ELT Journal*, 52(2), 101-109.
- Robinson, P. (1996). Learning simple and complex second language rules under implicit, incidental, enhanced and instructed conditions. *Studies in Second Language Acquisition*, 18(1), 27-67.
- Sheen, Y., & Ellis, R. (2011). Corrective feedback in language teaching. In Hinkel, E. (Ed.), *Handbook of research in second language teaching and learning*. Volume II. New York and London: Routledge, 593-610.
- Spada, N., & Lightbown, P. (1999). Instruction, first language influence and developmental readiness in second language acquisition. *The Modern Language Journal*, 18(1), 1-22.
- Thornbury, S. (1999). *How to teach grammar*. Harlow: Pearson Longman.
- White, L., Spada, N., Lightbown, P., & Ranta, L. (1991). Input enhancement and L2 question formation. *Applied Linguistics*, 12, 416-432.
- Williams, J. N. (2009). Implicit learning in second language acquisition. In Ritchie, W. C., & Bhatia, T. K. (Eds.), *The new handbook of second language acquisition*. Bingley: Emerald Press, 319-353.